

Centrum Badań
nad Uprzedzeniami

Kontakt z osobami homoseksualnymi: Uzupełnienie raportu z sondażu ‘Mowa nienawiści’ (2014)

Anna Fokina

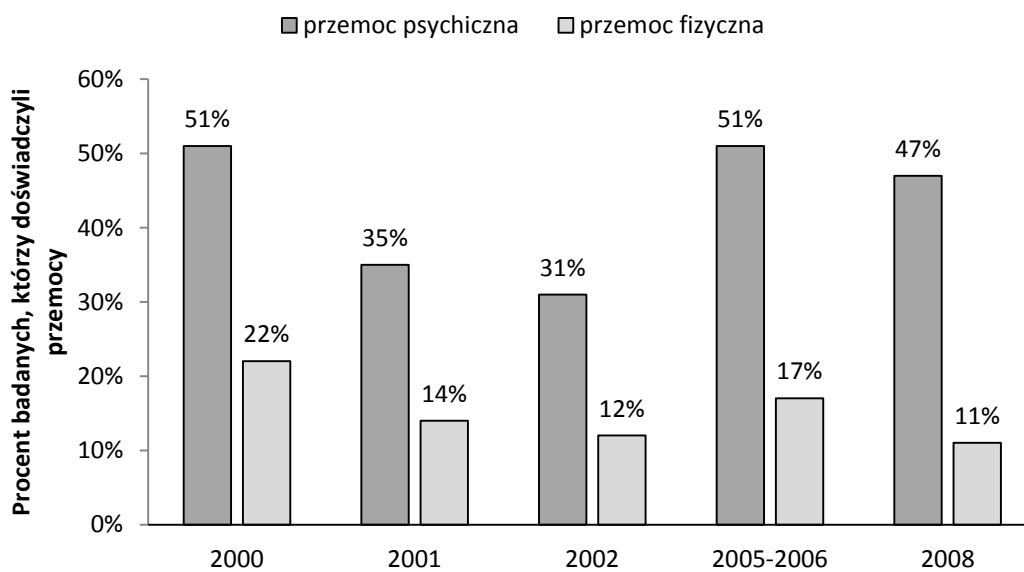
Aleksandra Świdorska

Warszawa, styczeń 2017

Wstęp

Doświadczenie przemocy fizycznej i psychicznej

W sondażach dotyczących przemocy fizycznej i psychicznej motywowanej homofobią, przeprowadzonych w Polsce w latach 2000 – 2008 wśród osób nieheteroseksualnych, ataki werbalne i groźby wymieniano jako najczęściej doświadczaną formę przemocy (Makuchowska, 2011; Świerszcz, 2011). Od 31% do 51% respondentów doświadczało wtedy przemocy psychicznej w ciągu roku. Częstotliwość doznawania takiej formy przemocy przez osoby homoseksualne była znacznie wyższa, niż częstotliwość doznawania przez nich przemocy fizycznej, której to doświadczało od 11% do 22% respondentów (zob. Ryc. 1). Przemoc fizyczna była zgłaszana na policję znacznie częściej, niż przemoc psychiczna. Na przykład w 2002 roku, 25% przypadków przemocy fizycznej zgłoszono na policję, podczas gdy przypadków przemocy psychicznej zgłoszono zaledwie 13%. Liczba zgłaszanych na policję incydentów obydwu form przemocy była ogólnie niska (Makuchowska, 2011).

Rycina 1. Występowanie przemocy psychicznej i fizycznej motywowanej homofobią w oparciu o raporty z lat 2000 – 2008 (Makuchowska, 2011; Świerszcz, 2011).

W następnych latach procent respondentów deklarujących doświadczanie przemocy psychicznej zwiększył się. Kolejny sondaż z 2011 roku pokazał, że 93% respondentów deklarujących przynależność do społeczności LGBT (lesbijek, gejów, biseksualistów i transseksualistów) spotkało się z przemocą werbalną związaną z orientacją seksualną (Świerszcz, 2011). W tym czasie na policję zgłoszono już tylko 10% przypadków zarówno fizycznej, jak i werbalnej przemocy. Jako przyczynę niezgłoszenia przemocy respondenci wymieniali przede wszystkim lęk przed tym, że zostaną przez policję wyśmiani lub potraktowani niepoważnie (Świerszcz, 2011).

Ludźmi, którzy stosowali przemoc psychiczną i szczególnie werbalną wobec osób nieheteronormatywnych, byli najczęściej znajomi respondentów ze szkoły lub uczelni, a rzadziej przyjaciele, rodzina lub nieznajomi. Respondenci spotykali się z przemocą słowną na ulicach lub w szkołach, a ponad połowa przypadków miała miejsce przy świadkach. Jednak zaledwie w 13% z nich któryś ze świadków zareagował. Zapytani o powód braku reakcji ze strony osób postronnych, respondenci usprawiedliwiali je argumentami, że być może świadkowie nie słyszeli, bali się, że zostaną wyśmiani lub wyjaśniali, że świadkowie byli znajomymi osoby, która wypowiedziała obraźliwe treści. Mogłoby się zatem wydawać, że skoro tak znaczna część przemocy słownej miała miejsce przy świadkach, to społeczeństwo powinno być świadome jej występowania. Tymczasem badania pokazały, że aż 55% ankietowanych nie zauważyła nigdy tego typu przemocy werbalnej (Centrum Badania Opinii Społecznej, 2007).

Mowa nienawiści jako przemoc werbalna

Przykładem przemocy werbalnej jest mowa nienawiści. Zjawisko mowy nienawiści - rozumianej jako każda wypowiedź lżący, wyszydzający i poniżający jednostki lub grupy (Kowalski, Tulli, 2003) - w stosunku do różnych mniejszości jest bardzo powszechne. Mowa nienawiści opiera się na uprzedzeniach i określa grupy, przeciwko którym jest wymierzona, jako gorsze lub niepełnowartościowe. To z kolei może zachęcać do przemocy fizycznej wobec członków tych grup, a nawet usprawiedliwiać przemoc, gdy już wystąpi. Sondaż przeprowadzony w 2007 roku pokazał, że w Polsce adresatami nienawistnych wypowiedzi były najczęściej osoby należące do mniejszości nieheteroseksualnych (CBOS, 2007). Podobnie wyniki uzyskano w sondażu przeprowadzonym przez Centrum Badań nad Uprzedzeniami we

współpracy z Fundacją Batorego w 2014 roku, w którym przeanalizowano stosunek Polaków do mowy nienawiści skierowanej do mniejszości (żydowskiej, ukraińskiej, romskiej, afrykańskiej, muzułmańskiej oraz mniejszości seksualnych): zarówno wśród dorosłych, jak i młodzieży, przyzwolenie na mowę nienawiści wobec mniejszości seksualnych było wtedy największe.

O bieżącym raporcie

Niniejszy raport opiera się na danych ze wspomnianego sondażu przeprowadzonego przez CBU w 2014 roku. W sondażu wzięły udział osoby losowane ze zbioru numerów PESEL; złożyły się one na próbę dorosłych powyżej 18 roku życia ($N = 1007$) oraz młodzieży w wieku od 16 do 18 lat ($N = 653$). Sondaż zrealizowano metodą ankietarskich wywiadów osobistych. Kwestionariusze składały się z pytań mierzących postrzeganą obraźliwość przykładów mowy nienawiści i stosunek do zakazania jej używania, jak też różne czynniki kształtujące postawy wobec grup mniejszościowych.

Ważnym elementem wpływającym na postawy wobec przedstawicieli mniejszości LGBT okazała homofobia. Respondenci o bardziej homofobicznych poglądach uznawali przykłady nienawistnych wypowiedzi za mniej obraźliwe i wykazywali mniejsze poparcie dla zakazu ich używania. W sondażu zmierzono poziom homofobii tradycyjnej, która opiera się na przeświadczeniu, że homoseksualiści są niemoralni i dopuszczają się grzechu. Zmierzono również poziom homofobii nowoczesnej, czyli siłę przekonania, że przedstawiciele mniejszości LGBT nie mają podstaw do walki o równe prawa i nie są dyskryminowani przez społeczeństwo, a wszelkie negatywne postawy wobec nich spowodowane są nadmierną manifestacją ich preferencji seksualnych (Górska, Bilewicz, Winiewski, Waszkiewicz, 2016). Poziom homofobii tradycyjnej był wyższy u dorosłych niż u młodzieży, a wskaźniki homofobii nowoczesnej u dorosłych i młodzieży nie różniły się od siebie znacząco.

Celem obecnego raportu jest znalezienie odpowiedzi na następujące pytania:

1. *Czy Polacy mają kontakt z reprezentantami mniejszości LGBT? Czy kontakt wpływa na postrzeganie obraźliwości mowy nienawiści skierowanej przeciwko osobom homoseksualnym i chęć zakazania jej używania? Czy kontakt ma związek z akceptacją osób należących do mniejszości seksualnych i homofobią (tradycyjną i nowoczesną)?*

2. *Czy częstotliwość korzystania z Internetu ma związek z odbiorem mowy nienawiści i kontaktem z osobami homoseksualnymi?*
3. *Czy poglądy religijne i polityczne wpływają na odbiór mowy nienawiści i nastawienie wobec osób homoseksualnych?*

W raporcie zaprezentowane zostaną wyniki pominięte w opublikowanym wcześniej, głównym raporcie z sondażu (Bilewicz, Marchlewska, Soral, Winiewski, 2014).

Kontakt z osobami homoseksualnymi

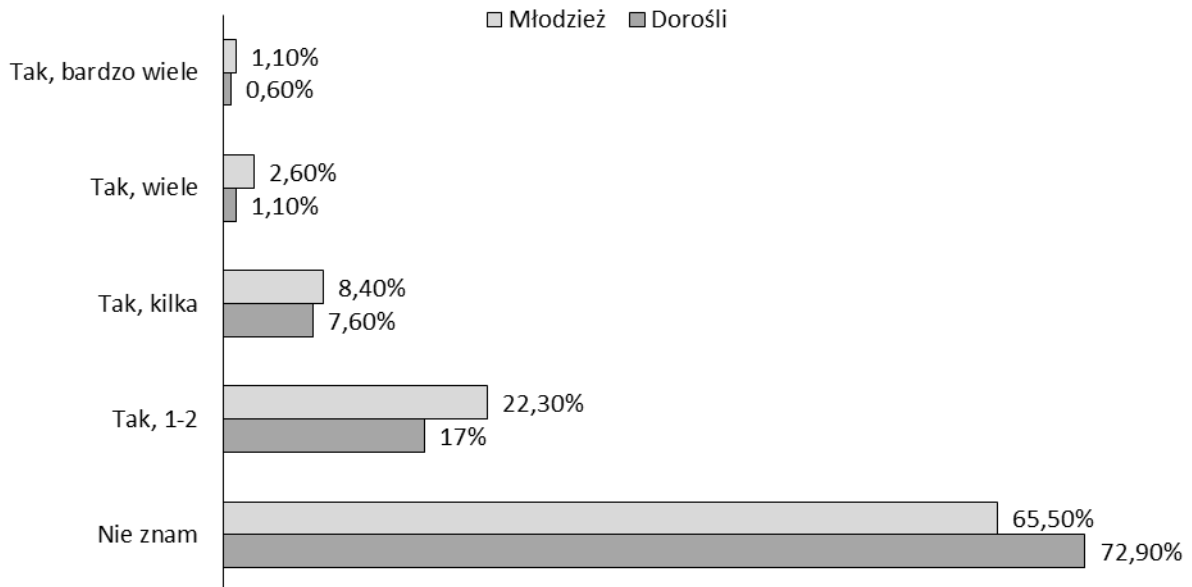
Wcześniejsze badania pokazały, że kontakt z reprezentantami grup obcych wiąże się ze zwiększoną tolerancją i redukcją uprzedzeń wobec tych grup (np. Pettigrew, Tropp, 2006). W obecnym kontekście sugeruje to, że osoby, które mają kontakt z osobami homoseksualnymi (osobiście lub przez znajomych) powinny być nastawione do nich bardziej pozytywnie.

Respondenci w sondażu CBU odpowiedzieli na następujące pytania dotyczące kontaktu:

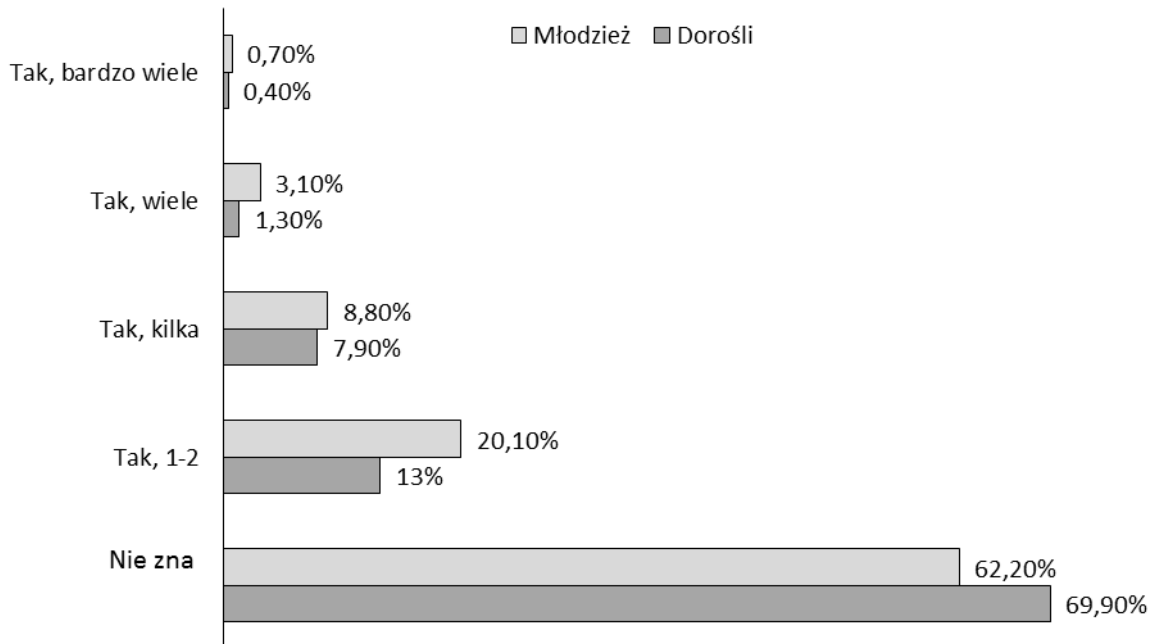
-
1. Czy zna Pan(i) osobiście osoby homoseksualne?
 2. Czy ktoś z Pana(i) bliskich zna osobiście osoby homoseksualne?
 3. Czy wśród Pana(i) najbliższych przyjaciół jest osoba homoseksualna?
-

Na Rycinie 2 przedstawiono procentowe rozkłady odpowiedzi na te pytania w badanej grupie młodzieży i grupie dorosłych.

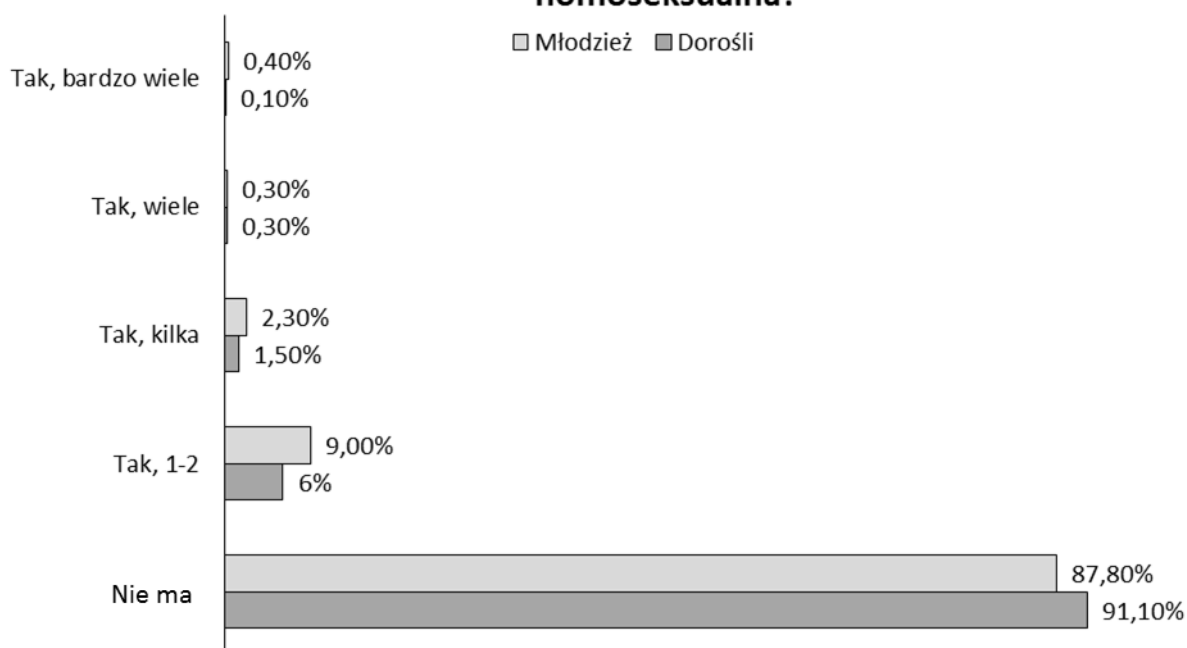
Czy zna Pan(i) osobiście osoby homoseksualne?

Czy ktoś z Pana(i) bliskich zna osobiście osoby homoseksualne?

Czy wśród Pana(i) najbliższych przyjaciół jest osoba homoseksualna?

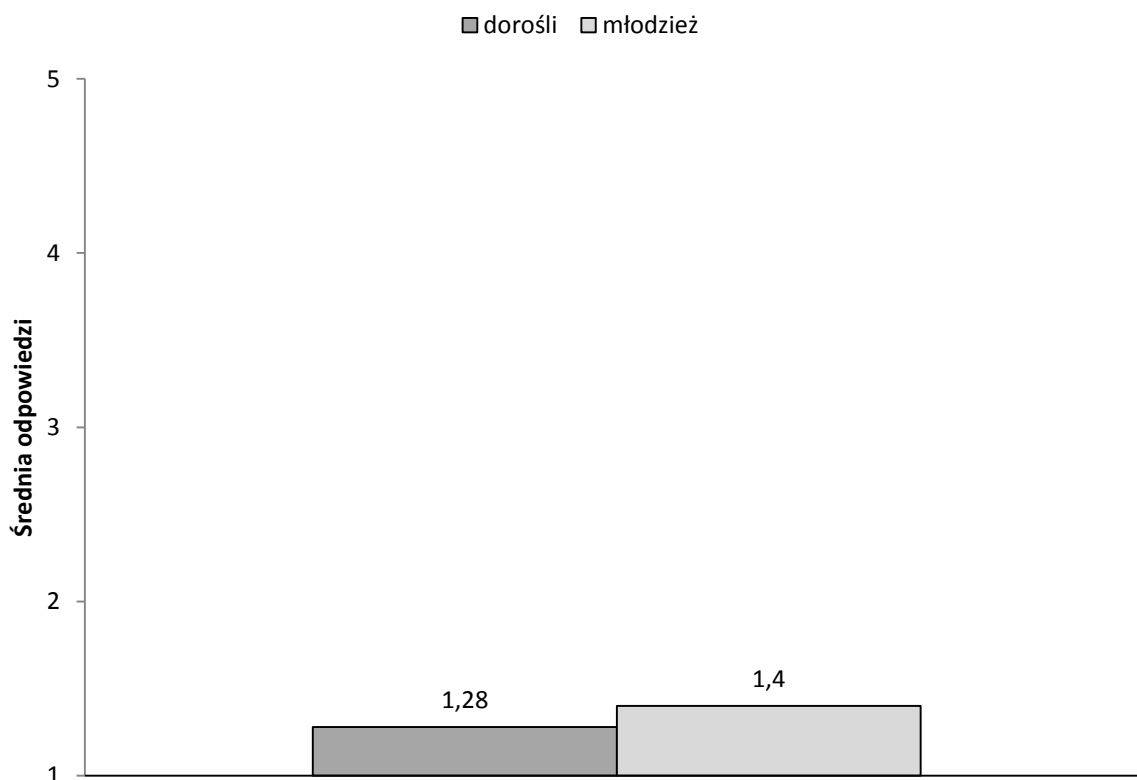

Rycina 2. Rozkłady odpowiedzi dorosłych i młodzieży na trzy pytania dotyczące kontaktu z osobami homoseksualnymi.

Na wykresach można zaobserwować, że zdecydowana większość młodych i dorosłych respondentów zadeklarowała, że nie zna osobiście żadnych osób homoseksualnych. Jednocześnie młodzież miała nieco większy kontakt z osobami homoseksualnymi niż dorośli – łącznie ok. 34% młodzieży znało przynajmniej jedną osobę homoseksualną, a 11% miało osobę homoseksualną wśród swoich najbliższych przyjaciół, w porównaniu do odpowiednio 26% i 8% dorosłych.

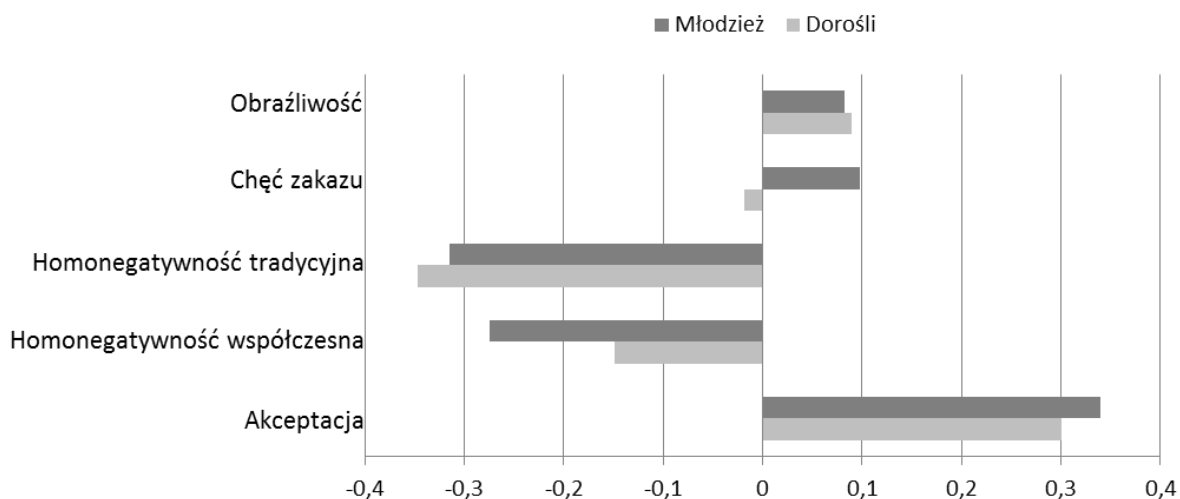
W dalszej kolejności odpowiedzi na trzy pytania uśredniono, co pozwoliło utworzyć zbiorczy wskaźnik kontaktu z osobami homoseksualnymi. Z porównania średnich wyników grup młodzieży i dorosłych wynika, że młodzież deklaruwała istotnie większy (ale wciąż bardzo niski) poziom kontaktu z osobami homoseksualnymi niż dorośli (Ryc. 3).

Kontakt z osobami homoseksualnymi

Rycina 3. Średnie odpowiedzi dorosłych i młodzieży na pytania o kontakt z mniejszościami seksualnymi.

Aby przeanalizować związek kontaktu z mniejszościami seksualnymi z innymi zmiennymi w sondażu, przeprowadzono analizy korelacji. Zarówno wśród dorosłych, jak i młodzieży, większy kontakt z osobami homoseksualnymi wiązał się ze spostrzeganiem mowy nienawiści jako bardziej obraźliwej. Tylko wśród młodzieży kontakt łączył się z większą chęcią poparcia zakazu używania nienawistnych stwierdzeń. Co więcej, osoby, które miały większy kontakt z mniejszościami seksualnymi, były nastawione ogólnie mniej homofobicznie oraz były bardziej skłonne zaakceptować osoby homoseksualne w codziennych relacjach, na przykład jako współpracownika czy sąsiada (Ryc. 4).

Rycina 4. Korelacje kontaktu ze stosunkiem do mowy nienawiści oraz homofobią i akceptacją osób homoseksualnych.

Sondaż pokazał również, że respondenci, przede wszystkim ci młodzi, najczęściej spotykali się z mową nienawiści w Internecie. Porównując osoby, które często korzystały z Internetu (raz w tygodniu lub więcej) z osobami, które korzystały rzadko (rzadziej niż raz w tygodniu) można było wywnioskować, że częstotliwość korzystania z Internetu istotnie wiąże się również z kontaktem z osobami homoseksualnymi. Osoby częściej korzystające z Internetu miały większy kontakt z przedstawicielami mniejszości seksualnych niż osoby korzystające z Internetu rzadziej (Ryc. 5). Ciekawym wynikiem była istotna różnica w kwestii zakazu mowy nienawiści – osoby korzystające z Internetu były mniej chętne cenzurze niż osoby, które korzystały z niego rzadziej.

Religia i poglądy polityczne

Aby sprawdzić, czy stosunek do religii miał związek z nastawieniem do osób homoseksualnych, respondentom zadano dwa pytania:

-
1. Czy bierze Pan(i) udział w praktykach religijnych, takich jak: msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?
 2. Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważa Pan(i) siebie za osobę: głęboko wierzącą/wierzącą/raczej niewierzącą/całkowicie niewierzącą?
-

W uważaniu się za osoby religijne nie było istotnych różnic pomiędzy grupą młodzieży i dorosłych, natomiast różnica w częstotliwości praktyk religijnych była istotna – młodzież deklarowała większy udział w mszach i nabożeństwach niż dorośli. Ani religijność, ani praktyki religijne nie wiązały się w znaczącym stopniu z poparciem dla zakazu mowy nienawiści. Natomiast uważanie się za osobę religijną, jak i praktykującą, wiązało się z większą homofobią (tradycyjną oraz nowoczesną). Osoby religijne wykazywały także mniejszą akceptację wobec członków te. Uznawały też je za mniej ciepłe i moralne (dotyczyło to zwłaszcza osób, które określiły się jako praktykujące).

W celu sprawdzenia, czy poglądy polityczne wiążą się z akceptacją osób homoseksualnych, badani zostali poproszeni o wskazanie swoich postaw na skali pomiędzy lewicowymi i prawicowymi. Badanie pokazało, że poglądy prawicowe korelują ujemnie z poparciem cenzurowania mowy nienawiści i uznawaniem osób homoseksualnych za moralne. Osoby o ukierunkowaniu prawicowym miały większy dystans do mniejszości seksualnych oraz były bardziej homofobiczne (zarówno pod względem homofobii tradycyjnej jak i nowoczesnej). W przypadku młodzieży korelacje prawicowości z dystansem do osób homoseksualnych były mniejsze, niż u osób dorosłych.

Dyskusja

Jak zademonstrowano, Polacy generalnie mają nikły kontakt z osobami homoseksualnymi – zdecydowana większość zarówno młodych, jak i dorosłych respondentów nie zna żadnego przedstawiciela tej mniejszości, przy czym młodzi ludzie mają średnio nieco większy kontakt z osobami homoseksualnymi niż dorośli. Wyższy poziom znajomości osób homoseksualnych wiąże się z tym, że respondenci bardziej je akceptują oraz

charakteryzują się niższą homofobią. Postrzegają oni też nienawistne stwierdzenia adresowane do osób homoseksualnych jako bardziej obraźliwe, a wśród młodzieży zwiększony kontakt wiąże się też z chęcią poparcia zakazu mowy nienawiści. Jednocześnie należy zaznaczyć, że przykłady mowy nienawiści w tym sondażu dotyczyły homoseksualnych mężczyzn, co mogło mieć wpływ na całokształt odpowiedzi ankietowanych. Wynika to z tego, że przemoc słowna pojawiająca się najczęściej, rzeczywiście dotyczy głównie gejów. W następnej serii badań na temat mowy nienawiści, które będą przeprowadzone w roku 2016, pod uwagę będą brane także lesbijki oraz osoby transseksualne.

Przedstawione wyniki zdają się zgadzać z założeniem, że kontakt z odmienną grupą wpływa na zredukowanie uprzedzeń i bardziej pozytywne nastawienie w stosunku do tej grupy. Zgadzają się też z założeniami Delgado i Stefancica (2014), którzy w swojej pracy na temat mowy nienawiści w cyberprzestrzeni wymienili zwiększenie kontaktu (*social contact theory*) jako jedną z technik mających przeciwdziałać dyskryminacji mniejszości. Wspólne przebywanie oraz dążenie do wspólnego celu z przedstawicielami innej grupy powinno prowadzić do pozbycia się strachu i błędnych przekonań o osobach dyskryminowanych.

Badani, którzy częściej korzystali z internetu, mieli też większy kontakt z osobami homoseksualnymi. Może to tłumaczyć dlaczego osoby te były też bardziej akceptujące i mniej homofobiczne, ciekawe wydaje się jednak to, że to właśnie internet najczęściej jest miejscem, w którym spotyka się mowę nienawiści. Z uwagi na powszechność nienawiści w internecie, tworzy się coraz więcej sposobów walki z tym zjawiskiem, które możemy obserwować także w Polsce. Jako sposoby zmniejszenia mowy nienawiści wymienia się:

- wyraźne podkreślenie sankcji prawnych oraz tworzenie grup aktywistów walczących z mową nienawiści (Delgado, Stefancic, 2014),
- edukację na temat szkodliwości dyskryminacji oraz na temat wyrażania swoich poglądów w niekrzywdzący sposób,
- zwiększenie świadomości istnienia mowy nienawiści oraz opracowanie skutecznych sposobów odpowiedzi na przemoc słowną (Gagliardone i in., 2015).

Należy też zaznaczyć, że na wielu portalach społecznościowych i forach internetowych istnieje możliwość zgłoszenia krzywdzących treści, które zostają usunięte przez

administratorów, a komentarze pisane przez niezarejestrowanych użytkowników przechodzą przez moderację (Oliwa, 2012). Kampania Przeciw Homofobii w swoim raporcie zaznacza też, że bardzo ważne jest ustalenie sankcji prawnych za przemoc słowną w internecie oraz edukację organów wymiaru sprawiedliwości na temat mowy nienawiści oraz przestępstw spowodowanych nienawiścią (Makuchowska, 2011).

Pojawiają się też takie inicjatywy, jak polska kampania „hejtstop”, które walczą z antysemityzmem, homofobią, ksenofobią, rasizmem, oraz innymi formami nienawiści w przestrzeni publicznej zachęcając do anonimowego zgłaszania mowy nienawiści znalezionej w internecie lub w przestrzeni miejskiej (na murach, ścianach) i następnie podejmowaniu działań w celu usunięcia obraźliwych treści. Takie inicjatywy pozwalają nie tylko na walkę z nienawiścią, ale też na uświadomienie jej istnienia oraz potrzeby jej zwalczania.

BIBLIOGRAFIA

- Bilewicz, M., Marchlewska, M., Soral, W., i Winiewski, M. (2014). *Mowa nienawiści: Raport z badań sondażowych*. Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego.
- Centrum Badania Opinii Społecznej (2007). *Społeczna percepcja przemocy werbalnej i mowy nienawiści*. Warszawa: CBOS.
- Delgado, R., i Stefancic, J. (2014). Hate speech in cyberspace. *Wake Forest Law Review*, 49.
- Gagliardone, I., Gal, D., Alves, T., i Martinez, G. (2015). *Countering Online Hate Speech*.
- Górska, P., Bilewicz, M., Winiewski, M., i Waszkiewicz, A. (2016). On old-fashioned versus modern homonegativity distinction: Evidence from Poland. *Journal of Homosexuality*, 1-17.
- Kowalski, S., i Tulli, M. (2003). *Zamiast procesu. Raport o mowie nienawiści*. Warszawa: WAB.
- Kowalski, S. (2009). *Hate speech po polsku. Raport o homofobicznej mowie nienawiści w Polsce*. Warszawa: Kampania Przeciw Homofobii.
- Makuchowska, M. (2011). *Przemoc motywowana homofobią: Raport 2011*. Warszawa: Kampania Przeciw Homofobii.
- Oliwa, R. (2012). Media i Internet. *Z szafy do ramówki*. W: M. Makuchowska i M. Pawlega (red.). *Sytuacja społeczna osób LGBT. Raport za lata 2010-2011*, 108-121.
- Pettigrew, T. F., Tropp, L. R. (2000). Does intergroup contact reduce prejudice? Recent meta-analytic findings. W: S. Oskamp (red.), *Reducing prejudice and discrimination* (s. 93-114). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Świerszcz, J. (2011). Przemoc motywowana homofobią – badania i wyniki. W: Makuchowska, M., *Przemoc motywowana homofobią: Raport 2011*. Warszawa: Kampania Przeciw Homofobii.